

DEVELOPING OF COMPETENCIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING OF FUTURE PEDAGOGICAL SPECIALISTS

Abstract: The topic of the present paper is provoked by the processes in education: strengthening ethnic diversity in the educational environment, seeking an adequate educational policy to comply with the educational needs of all learners. The influence is realized by cultural exchange and contacts between state institutions, social groups, social movements, as well as by scientific cooperation, trade, tourism, etc. Communication with representatives of different countries becomes a reality, and the clash with representatives of different cultures is part of our daily lives. Moreover, educational institutions are exchanging students and the academic staff organizes joint projects and/or does internships abroad, thus participating in intercultural exchange and dialogue. The variety of approaches, points of view and experiments in the field of foreign language learning is predetermined by the spirit of the new time, in which the destruction of borders, the need for free movement of people is not a short-term perspective, but a reality setting new requirements for modern language education.

Author information:

Ergidzhan Alinder-Ismailova

Lecturer, PhD

at Department of Technological and Vocational Education,
Preschool and Primary School Education

Faculty of Education

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

✉ alinder@shu.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

competences, competence approach, foreign language teaching, pedagogical specialists, interaction and communication

Настоящото научно изследване е финансирано по проект

„Предизвикателства пред компетентностно ориентираното образование“ РД-08-153/05.02.2020 г .

Образованието има за цел не само да дава знания, но и да модифицира отношението на човека към околната среда, като осигурява неговата адаптивност в постоянно изменящи се условия. А това до голяма степен зависи не от получените знания, а от умението те да се използват в практическата дейност на обучаемите.

Смяната на парадигмата на преподаване (предаване на информация) с парадигмата на научаване (предаване на компетенции – потенциал за действия), преходът към образование, ориентирано към придобиване на компетентности и компетенции, налагат преосмислянето и разработването на нови ценности, цели, съдържание, форми, методи и средства за обучение. Промените се основават на съответната съществуваща теоретична обосновка на теорията за обучението, обхващат всички компоненти на образователния процес и намират своето отражение в дейността на неговите субекти, т.е. обучаемите.

В образователната действителност се използват понятията „компетентност“ и „компетенция“. Определянето на завършващия студент, владеещ компетенции, или какво може да върши, какви подходи е овладял за извършване на професионалната си дейност и за какво е подготвен, се нарича *компетентностен подход*.

Компетентностният подход поставя на първо място не информираността, а умението на обучаемия да разрешава проблеми, възникнали в следните ситуации:

- в познаване и обяснение на явления от действителността;
- при усвояване на съвременни техники и технологии;
- при взаимоотношения с хората и при оценяване на собствените постъпки;
- при изпълнение на социалните роли на гражданин, на член на семейството, на клиент, на избирател и пр.;
- в правните норми и административните структури, в потребителските и естетическите си оценки;
- при избора на професия и оценяването на готовността за обучение в професионално учебно заведение, когато е необходима ориентираност на пазара на труда;
- при необходимостта да се разрешават лични проблеми, избор на начин на живот, способността за разрешаване на конфликти.

Реализацията на компетентностния подход в процеса на професионалната чуждоезикова подготовка на бъдещите педагогически кадри налага преди всичко изясняване на понятията *компетентност* и *компетенция*, като основна цел на новия модел за изграждането им в процеса на професионална чуждоезикова подготовка, приемана за способност и реалното умение на бъдещите специалисти да осъществяват както устно, така и писмено общуване на чуждия език в сферата на професионалната дейност.

Основоположник на съвременния възглед за компетенциите е Дейвид Макклиланд с публикацията си „По-добре тестване на компетенции, отколкото на интелигентност” от 1973 г. Той разработва компетентностни профили на базата на поведенчески интервюта с добрите служители и методика за развиване на потребността от постижения.

Какво точно представлява компетентността и по какво се различава от компетенцията? Не е чудно, че термините предполагат известно объркване, особено когато се направи справка в английския тълковен речник: според речника на Оксфорд за напреднали между двете понятия няма съществена разлика: *competence* (in something)| (also less frequent *competency*) [uncountable, countable] *competence* (in doing something) the ability to do something well; to gain a high level of competence in English; professional/technical competence”.

И все пак разлика има, например в онлайн речника на Кеймбридж: *competence* (noun) – the ability to do something well (Her competence as a teacher is unquestionable. He reached a reasonable level of competence in his English.); *competency* (noun) – an important skill that is needed to do a job (managerial competencies).

Различията в термините могат да се открият не само в тяхната *дефиниция*, но и в *областта на фокусиране*, както и при *резултатите* в постигането на компетентност или компетенция.

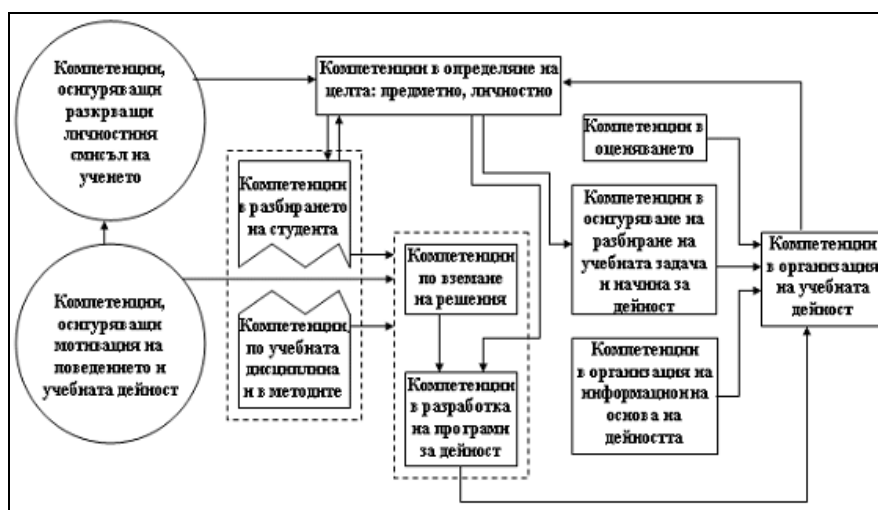
По определение *онези характеристики като знания, умения, нагласи, които се ползват самостоятелно или в различни комбинации и дават резултат в успешно представяне на работното място, се наричат компетенции. Компетентността се равнява на добро представяне, водещо до най-ефикасното постигане на целите на организацията*, т.е. компетенцията е отворена система от процедурни, ценностно-смислови и декларативни знания, включваща взаимодействащи помежду си компоненти, свързани с познанието, личностни, социални, които се активизират и обогатяват в дейността при възникване на важни проблеми.

Компетентни са онези хора, които могат да дадат ценни резултати, без това да налага скъпо струващи действия. *Областта на фокусиране при компетенциите* се изразява в дефиниране на уменията, знанията, приносите и поведението, които успяващите хора притежават. В рамките на една професионална сфера, описанието на компетенциите подпомага процеса на утвърждаване и осъществяване на програми за обучение, оценяване и развитие на персонала, с цел подобряване на личното представяне в процеса на работата. От друга страна, компетентностният модел разчита на предоставяне на ясни и кратки насоки за постигане на целите на колектива, звеното и организацията като цяло.

Резултатите, които се целят с *компетенциите*, се определят в списъци, графики, интерактивна програма, в които се изброяват уменията, знанията, приносите и поведението, изискуеми за успешното представяне. *Компетентността* цели такива резултати, които да генерират необходимите умения, примери за добри практики, чрез които последователно се постигат или надхвърлят дадени цели. Според Веселин Чантов при изработването на модел на компетенциите се дават насоки за инструменти, ресурси и обучение, пряко свързани с резултатите, които се изискват от обучаемите [Чантов 2012: 3].

Става ясно, че *компетентността* е интегрално личностно-професионално качество на индивида, завършил определена образователна степен, изразяващо се в готовност и способност за успешна, продуктивна и ефективна дейност, като се имат предвид социалната значимост и социалните рискове. Качество, което осигурява възможност за ефективно взаимодействие с околната среда с помощта на съответстващи компетенции. Обучаемите във висшите училища желаят да получат необходимите знания и опит, чрез които да развият своите способности, а това означава да се проявяват като самоуправляваща се система с множество от качества и свойства при взаимодействието си с околната среда (фиг.1).

Веселин Чантов предлага следният модел на професионален стандарт:

Фигура 1. Модел на професионален стандарт от позицията на функционална система на дейност

Реализацията на младите хора през новия век е свързана с владенето на чужди езици. Не случайно въвеждането на обучение по чужди езици в ранна възраст е приоритет в световен мащаб.

Основната цел на учебната програма на специалност *Начална училищна педагогика и чужд език (Английски език)* в Шуменския университет е насочена към формиране на интелектуално-познавателна, мотивационно-ценностна, педагого-комуникативна и практическа компетенция. Изучаването на чужд език е сложен и бавен процес. Обучението започва с изграждането на комуникативната компетентност на студентите, което предполага усвояване на система от знания и умения в следните области:

- *лингвистична компетентност* – знание на думи и правила за образуване на граматически форми и структуриране на смислени фрази, т. е. знания за граматичната система на английския език;

- *социолингвистична компетентност* – умението да се подбере нужната лингвистична форма в зависимост от условията на комуникативния акт (умения за слушане, четене, писане и говорене);

- *социокултурна компетентност* – умения за изразяване на основни комуникативни функции и изпълнение на различни социални роли в съответствие със социокултурния контекст; осъзнаване на собствената идентичност в контекста на обогатени знания за други народи и култури;

- *социална компетентност* – желанието и умението да се осъществи комуникативен контакт с други хора.

Това определя насочеността на обучението на студентите в специалност *Начална училищна педагогика и чужд език (Английски език)*, ОКС бакалавър в Шуменския университет към:

- получаване на задълбочена фундаментална и специална подготовка в сферата на началната педагогика, психологията и чуждия език;

- получаване на академична общообразователна, чуждоезикова, психологопедагогическа подготовка;

- усвояване на комуникативно-експресивни и практически умения за учебна, възпитателна и езикова реализация;

- проявяване на професионална компетентност за успешно прилагане на придобитите теоретични знания от областта на методиката в направленията по български език, чужд език, математика, природо-научното направление, изобразително изкуство, музика, двигателна дейност и технологии.

Чуждоезиковото обучение включва придобиването на езикови и комуникативни умения, съответни на възрастовите особености на децата, с които ще работят, и съотносими към подобни умения в майчиния им език. По своя характер това обучение е динамичен процес, който няма горни граници, а само конкретно постижими, за даден период от време, цели.

Личните компетенции, които следва да развият бъдещите педагогически кадри, са:

- поддържане на широка осведоменост за новостите в областта на началното образование и възпитание и чуждоезиковото обучение;
- създаване на умения за поддържане на професионални взаимоотношения между преподавателите и студентите, изградени на основата на общи интереси в областта на методическата и научно-изследователската дейност;
- формиране на необходима мотивация за ефективно овладяване на бъдещата професия;
- формиране на култура на общуване, спазване на общочовешките ценности и етични норми.

От друга страна, професионалните компетенции се изразяват в:

- прилагането на знанията и уменията от областта на методиките на обучение в начална училищна степен и чужд език в процеса на образование и възпитание на учениците;
- осъществяване на творчески подход при реализиране на учебните програми по съответните учебни предмети;
- използване на актуални методи и форми на обучение, чрез които поддържат оптимална активност и самостоятелност у учениците;
- притежаване на диагностична компетентност за оценяване на ефективността на общообразователната подготовка и обучението по чужд език.

Съвременната методика на преподаване на чужди езици предлага широк спектър от концепции, методи и технологии – както традиционни, така и новаторски. Авторите на учебни програми правят своя избор в зависимост от целите на обучението, контингента на обучаваните, продължителността и интензивността на учебния курс и други условия. Възможността за свободно общуване между представителите на различни националности и култури е залогник на успеха не само при свободния обмен на информация, знания и културни ценности, но и при преодоляване на религиозните и междунационалните вражди.

Знанието на чужд език предполага не само овладяване на граматични правила, усвояване на определен запас от думи и особеностите на тяхната употреба. Знанието на езика и оценяването на степента на неговото владение е неразривно свързано с познаването на историята, културата, нравите на народа, който говори на този език.

Според Гинка Димитрова и авторски колектив като особен акцент в съвременната методика на чуждоезиковото обучение е отделянето на лингвокултурологичния или интеркултурния подход. С други думи, акцентът в чуждоезиковото обучение през последните години се поставя върху културната специфика на народа, чийто език се изучава. Овладяването на чужд език “от начин на просвещаване се превръща в механизъм за развитие на културата, в средство за формиране на образ на света и човека в него” [Димитрова 2012: 8].

Усвояването на чуждия език се случва паралелно с овладяването на най-важните произведения на чуждото изкуство и литература. Особено важен се оказва подходът, при който изучаването на чуждия език не се разглежда като крайна цел, а като средство за постигане същността на една различна култура, на един различен национален характер и менталитет.

Друга важна тенденция в обучението по чужди езици е стремителното навлизане на информационните технологии, компютризацията на образованието, т.е. създаването на един уникален нов образователен интерфейс, където ролята на преподавателя и обучаваните са коренно променени. Съветът на Европа включва тези тенденции в списъка на ключовите компетенции, чието развитие трябва да осигури образование на специалисти от различни професии за успешната им адаптация и самореализация на пазара на труда на съвременното информационно и глобализирано общество. Организацията излиза с обща езикова политика през 2001 г. и разпространява Общата европейска рамка за изучаване и преподаване на чужди езици и оценка на знанията в чуждоезиковото обучение. Целта е да се подготвят младите хора за общуване с представители на други култури и езикови общности в ситуации, надхвърлящи рамките на родноезиковата среда; да се усвоят навици за търсене, откриване и усвояване на информация от източници на чужди езици, да се усъвършенства езиковата им култура; да се изградят у тях умения за по-нататъшно и самостоятелно изучаване и усъвършенстване на чуждоезиковите компетенции.

Понятието компетенция, въведено за първи път през 60-те години на XX век от американския социолингвист Ноам Чомски в генеративната му граматика, се преосмисля по-късно и придобива съществено значение за чуждоезиковото обучение [Чомски 1965: 115]. Значимостта на езиковото обучение в интеркултурна среда се разглежда в контекста на редица европейски документи. Сред признатите в Европа осем ключови компетенции, които са от решаващо значение за личностна реализация и развитие, активно участие в гражданското общество и социално приобщаване, половината са свързани с езиковото обучение в интеркултурна среда:

- комуникация на роден език;
- комуникация на чужди езици;
- социални и граждански компетентности;
- компетентности в областта на културата и на творческите изяви.

Езиковото обучение е средство за опознаване на друга култура. Независимо от това, че лингвистичната и интеркултурната компетентност се свързват в този процес, те не са тъждествени. Според Рени Радкова лингвистичната и межкултурна компетентност не са взаимозаменяеми. „В някои случаи съществува високо ниво на чуждоезикова комуникативна компетентност, но не особено добре развита межкултурна компетентност. За да се осъществи обаче интеркултурна комуникация и за да се използва межкултурната компетентност, почти задължително условие е да съществува лингвистична компетентност. Това важи особено силно в случаите, когато има наличие на проблемни ситуации при межкултурно взаимодействие. Именно тогава от съществена важност ще се окаже лингвистичната компетентност”.

Знанията за чуждата култура не следва да се пренебрегват, макар че едва ли ще са достатъчни без нужните лингвистични познания, т.е. необходимо е лингвистичната компетентност да изпреварва межкултурната в известен смисъл или да се придобива успоредно с нея [Радкова 2016: 21].

Следователно, главната културологична задача на чуждоезиковото обучение е изучаването на специфичните езикови единици, отразяващи съответната национална култура. Това предполага особени акценти върху изучаването на безеквивалентната лексика, речевия етикет, невербалните средства на общуване.

За ползотворното пресъздаване на съответната култура от голяма важност е използването на автентични текстове и материали, аудио и визуални средства, спомагащи за възприемане на различията между съответните езици и култури, както и прякото взаимодействие с представители на тази езикова общност. Оказва се, че чуждоезиковото обучение в образователната среда е стожерът на интеркултурното взаимодействие, в който мултикултурните различия моделират различна идентичност. То е ключ за овладяване на други култури, езици, различни неповторими идентичности и нови светове.

Познаването и прилагането на Общата езикова рамка в рамките на образователната среда спомага за по-бързото и ефективно приобщаване на младите хора към съвременните изисквания на глобализацията се свят и осигурява по-добри възможности за тях.

Овладяването на чуждоезиковите компетенции придобива важна роля в образователните институции, защото възпитава в доброжелателност, вслушване в другия, открита солидарност и желание за сътрудничество. Тези компетенции популяризират ценностите на толерантността, играят конструктивна роля в интеркултурната комуникация и съдействат за свободен и открит диалог в съществуващото културно, етническо и езиково многообразие.

В областта на чуждоезиковото обучение интеркултурната компетентност включва не само придобиването на чуждоезикови знания и умения, но и възможността изучаваният език и култура да взаимодействат балансирано и хармонично с тези на собствената културна идентичност. Иван Иванов обобщава цитираните в специализираната литература през последните 20 г. дефиниции за *интеркултурна компетентност* в три направления: разбиране на собствената персонална идентичност като изделие на културно създадени условия; познаване на миогледа на културно различни клиенти; умения, необходими за работа с културно различни клиенти [Иванов 2002: 44].

Болтън говори за *обща* и за *интеркултурна компетентност*. Представя процесуалния модел на интеркултурната компетентност, като я разглежда като синергично понятие, като взаимодействие между индивидуално-личностната, социалната, специалната и стратегическата компетентност. Той представя схематично различията между общата и интеркултурната компетентност. Смята, че личностната, социалната, специалната и стратегическата са компоненти както на общата, така и на интеркултурната компетентност [Болтън 2007:75]. Направената от Болтън съпоставка доказва, че интеркултурната компетентност като съдържание е по-обширно понятие и едновременно с това по-стойностна в сравнение с общата. Наличието на умения и способности професионално и ефективно да се общува на друг език в чужда страна позволява да се развият значими качества на личността като емпатия, толерантност и др. А това от своя страна несъмнено обогатява личността и води до промяна в перспективите. Интеркултурните компетенции включват познания и опит за общуване с “културно различни събеседници”, умения за проява на културен релативизъм, толерантност и пренос на ценности. Често интеркултурните компетенции се определят като способността на индивида да бъде съзнателен за своята собствена културна определеност, да познава доминиращите културни модели, да може да определи своята собствена независима позиция, съзнавайки, че тя е културно повлияна, да укрепи увереността в себе си и от такава позиция да търси набор от модели за взаимодействие, да формира интерес и активно любопитство към

другостта, както и чувство за лично обогатяване, да формира толерантност и равнопоставеност при взаимодействията си, да се развива и поддържа връзки и взаимоотношения, да комуникира ефективно и адекватно с минимални загуби и изкривяване на разбирането, да постига съгласие и сътрудничество с другите.

При интеркултурната компетентност от съществено значение са нагласите и способността на индивида за преодоляване на различията между участниците в комуникативния процес както в родноезиковата, така и в чуждоезиковата среда. Важно е да се постигне адекватно транслиране на значения и взаимно разбиране между комуникантите. Акцентът е поставен и върху осъзнаването на собствената култура, докато се усвоява чуждата. Най-често в практиката това се постига „чрез универсалните културни категории време, пространство, контекст, отношение към йерархията, отношение на индивидите един към друг, отношение към природата и др.“ А е възможно да се използват и „разнообразни методи за наблюдение, рефлексия и саморефлексия, като сред тях все по-голямо значение придобива методът за обучение чрез казуси” [Попова 2008: 7].

Тъй като в Общоевропейската езикова рамка за основа на интеркултурната комуникация служи усвояването на езика, е логично да се отбележи, че и тук езикът не се разглежда като система от лингвистични правила, които гарантират по-добра комуникация, а като колективен процес на изграждане на значения. В този смисъл Рамката насърчава плурилингвизма, а заедно с него мобилността и взаиморазбирателството между представители на различни култури. Формирането на компетенции включва и процеса на преподаване на чуждия език, като се вземат предвид културните и национални различия на носителите на съответния език.

Осъзнаването на възможните проблеми, възникващи при комуникация с представители на различни култури, разбирането на ценностите и общоприетите норми на поведение са изключително важни фактори при изучаването на чуждия език. И когато студентите са подготвени да ги разрешат по най-удачния начин, те могат да избегнат неразбиране, неадекватно възприемане на поведението и потенциални конфликти, които могат да възникнат поради неправилна употреба на езика, погрешно тълкуване на реакцията на събеседника и оценка на ситуацията. А способността на студентите да пречупват културните ценности в поведението им помагат да станат добри специалисти в сътрудничеството с представители на световната общност, защото, както отбелязва Менент Шукриева, „за осъществяването на пълноценна комуникация е необходимо изграждането на комуникативна компетентност”. Този процес включва лингвистични и лингвокултурни аспекти, които не само ще бъдат добра основа за методическите разработки, но и за определени изводи относно световната езикова картина и националната менталност. Това от своя страна ще послужи за разработване на препоръки при межкултурни комуникации в дискурса на чуждоезиковата подготовка [Шукриева 2012: 104].

References:

1. Bolonska deklaratsiya: Sreshta na varha, Bolonya, 1999.
2. Borisova, B. Bolonskiyat protses i balgarskoto vishe obrazovanie.- V: Modernizatsiya na humanitarnoto obrazovanie v usloviyata na Bolonskiya protses v stranite ot humanitarnoto obrazovanie v usloviyata na Bolonskiya protses v stranite ot Evropeyskiya sayuz i v Rusiya. VTU “Sv.sv. Kiril I Metodiyi”, 2009, s. 5 – 13.
3. Dimitriva, G., Bilyana Pavlova, Vanya Georgieva. Savremenni metodi i informatsionno-komunikatsionni tehnologii v obuchenieto po chuzhd ezik, ISBN: 978-654-676-106-4, Varna, 2012.
4. Ivanov, Iv. Diferentsialna pedagogika. Shumen: Yuni Ekspres, 2002.
5. Popova, Yu. Obuchenie chrez kazusi po distsiplinata „Mezhdukulturna komunikatsiya”. – V: Nauchni trudove na Rusenskiya universitet. T. 47, 2008, s. 7 – 12.

6. Radkova, R. Rolyata na interkulturnoto I ezikovoto obuchenie za uspehna mezhdukulturalna komunikatsiya. V: Retorika I komunikatsii, 2016, s. 21.
7. Chantov, V. Kompetentsii I kompetentnost (mezhduraznieto i mozheneto). Mezhdunarodna konferentsiya, Ohrid, 2012.
8. Shukrieva, M. T. Chalakova. Dinamikata na terminologiyata I ezikovata kartina na sveta prez prizmata na turskite pravni dokumenti. V: sb. „Episkop-Konstantinovi cheteniya”, tom 18, UI „Episkop Konstantin Preslavski”, Shumen, 2012, s. 97 – 104.
9. Brathwaite, A. C., Majumdar, B. Evaluation of a cultural competence educational programme // Issues and innovations in nursing education. - 2006. - № 53 (4). p. 470 – 479.
10. Brinkman, D., Wink, M. How to assess the intercultural competence of students? // Selected Papers of Sofia Congress SIETAR Europa / J. Roth (ed.). – 2007. p. 5 – 23.
11. Chomsky, N. Syntactic Structures. The Hague, Mouton, 1957.
12. Ivanova, V., Demographic characteristic of Shumen Municipality, SocioBrains, Issue 45, May 2018, pp. 283-294, ISSN 2367-5721 (online), www.sociobrain.com, 2018.
13. Lambert, R. Language and intercultural competence // Striving for the Third Place: Intercultural Competence through Language Education / J. Lo Bianco, A. J. Liddicoat, C. Crozet (eds.). – Melbourne : Language Australia, 1999. p. 65 – 71.
14. Sparks III, William G.; Butt, Karen L. Student Teaching Action Plans: A Context for Expanded Inquiry in Multicultural Education. // Physical Educator, Fall2000, Vol. 57 Issue 3.